

DAVID URQUHART VE DOĞU SORUNU, 1833-87: BİR TANITIM VE DİPLOMASİ ÇALIŞMASI¹

G. H. Bolsover

Çev. Can Semercioğlu, Deniz Ayyıldız

Zamanının en dikkat çekici siyaset yazarlarından biri olan David Urquhart, 1805'te Braelangwell, Cormarty'de doğdu. Daha çocukken babası öldü ve 1817'de onu kıtaya götüren annesi tarafından yetiştirildi. Urquhart, Fransa, Cenevre ve İspanya'da başarıyla okudu ve 1821'de İngiltere'ye döndü. Burada hızlı bir şekilde tarımın esaslarını öğrendi ve Woolwich Arsenal'de bir işçi olarak hizmet vererek topçuluk bilgisi kazandı. 1822 yılında Oxford'da St. John's College mensubu olmasına rağmen, hastalığı dolayısıyla çalışmalarını sürdüremedi ve Jeremy Bentham onu Doğu'ya seyahat etmesi için teşvik etti. 1828-1829 arasında Yunanlılara Porte'ye karşı mücadelelerinde yardım etti ve son olarak "Hellas" fırkateyninin teğmeni oldu.² Mayıs 1830'da, Urquhart yeni Yunan sınırını incelemek üzere Bladensburg fatihi Ross ile yola çıktı.³ Annesine gönderdiği uzun raporlar, William IV'ün özel sekreteri Sir Herbert Taylor'a sunuldu, Taylor vasıtasıyla da sonuçta krala ulaştı -ki kral bu takdire şayan sarihlikten çok etkilen-di. Urquhart İngiltere'ye döndüğünde, William IV'e takdim edildi ve kral onun daha sonraki kariyerini büyük bir ilgiyle takip etti.⁴ 1831 Kasım'ında, Urquhart

¹ Orijinal metin için bkz. G. H. Bolsover, David Urquhart and the Eastern Question, 1833-37: A Study in Publicity and Diplomacy, *The Journal Of Modern History*, Vol. 8, No. 4 (Dec., 1936), 444-467.

² Getrude Robinson, *David Urquhart, some chapters in the life of a Victorian Knight-errant of justice and liberty* (Oxford, 1920), sf. 20-21; *Dictionary of national biography*, LVIII, 43.

³ Urquhart seyahatlerini *Spirit of the East* (2 vols.; London, 1838) kitabında canlı olarak aktarmıştır.

⁴ Ernest Taylor (ed.), *The Taylor papers, being a record of certain reminiscences, letters, and journals in the life of Sir Herbert Taylor* (London, 1913), sf. 294-300; Robinson, sf. 44-45; *D.N.B.*, LVIII, 43. Rahmetli F.F. Urquhart'ın nazikliği sayesinde erişim imkânının olduğu, Urquhart MSS arasında, 1831'in ilk ayları

Stratford Canning eşliğinde İstanbul'a gitti ve 1832 Eylül'üne kadar onun gizli ajanı sıfatıyla hareket etti.⁵

Urquhart Londra'ya döndüğünde, mükemmel kullandığı Doğu bilgisini değerlendirdi. 1832 Kasım'ında, Sultan II. Mahmut Mısır Paşası Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı İngiliz donanmasına destek çağrısında bulundu.⁶ Ne yazık ki, Birkaç liberal bakanlar Kavalalı Mehmet Ali'nin Rusya'nın Hindistan'a yönelik tehdidine karşı bir engel olarak Türkiye'nin muhafaza etmesi gereken Porte kadar güçlü olduğunu biliyordu.⁷ Canning, Türklere destek için Palmerston'u çağırmasına rağmen,⁸ Rusya kendini savunmak adına İstanbul Boğazını işgal ederken, İngiltere kenarda durdu. Urquhart Canning'i izleyerek bu eylemsizliği kınadı. 1833 Şubat'ında, İngiliz ticareti için bir alan olarak Türkiye'nin beklentileri üzerine dışişleri bakanlığına bir memorandum gönderdi.⁹ Yıl sonunda William IV'e adadığı çarpıcı bir kitap çıkardı.¹⁰ Bu kitap onun Doğu sorunu üzerine fikirlerinin zaten billurlaşmış olduğunu açıkça gösteriyordu. Kitapta, Urquhart Yeniçerilerin imhasının çürümenin baş kaynağının Türk idaresinden silindiğini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumlarında yerel özyönetimin doğal ilkelerini geliştirerek Osmanlı'nın artık güçlü ve sağlam hale getirilebileceğini savundu. William IV'ün bu kadar içten okuduğu ve bakanlarının her birine bir kopyasını gönderdiği bu kitap çok özgün ve sarıhti.¹¹ Urquhart'ın kitabı yayınlamasından bu yana, Rusya korkusu Türkiye'nin himayesi için İngiltere'nin ilgisini uyandırmaya başladığında, onun fikirleri her zaman faydalı olmasa bile hevesle ilgi gördü.¹²

1833 Mayıs'ında sultan ve paşanın barış yapmasına karşın, Rus güçleri 10 Temmuz'a kadar İstanbul'da kalmaya devam etti. İki gün önce, Olağanüstü Rus Büyü-

---

boyunca yazılmıştı. Onun için diplomatik bir randevu almak üzere Taylor'ın Urquhart'ı ve onun dileklerini kapsadığı büyük bir ilgiyi ortaya çıkardılar.

⁵ Robinson, s. 45

⁶ Lamb'tan Palmerston'a, 16 Ekim, 1832, No. 161, kişiye mahsus, Public Record Office, Foreign Office (bundan sonra "F.O." [D.B]), Austria, 236; Palmerston'dan Mandeville'e, 5 Aralık, 1832, No. 8, F.O., Türkiye, 212.

⁷ Granville'den Palmerston'a, 10 Eylül, 1832, No. 261, F.O., Fransa, 449; Talleyrand'tan Broglie'ye, 31 Ocak, 1833. Talleyrand, *Mémoires* (5 cilt; Paris, 1892), V, 114-16; Hansard, *Parliamentary debates*, 3rd ser., XXIX, 578-81. Gelgelelim, Whiglerin savunmasında, şu anda acil olarak ilgilenilmesi ve harcamaların talep edildiği hem iç hem dış olmak üzere çeşitli sorunlar olduğu unutulmamalıdır.

⁸ Canning'in memorandumunu için, bkz. C.W. Crawley, *The question of Greek independence* (Cambridge, 1930), App. 5, ss. 237- 45

⁹ Taylor'dan Backhouse'a, 12 Şubat, 1833 özel, memorandumunu kapsayan [metin] Urquhart tarafından, F.O., Türkiye, 233.

¹⁰ D. Urquhart, *Turkey and its resources* (London, 1833).

¹¹ Urquhart'dan amcasına, 7 Ağustos, 1833, Urquhart MSS.

¹² Eleştiriler için, bkz. David Ross, *Opinions of the European Press on the Eastern Question* (London, 1836), ss. 10-74; *Edinburgh review*, LVIII (1833-34), 114-43; *Foreign quarterly review*, XIII (1834), 161-228. Eleştirmen, Türkiye'de reform şansının çok uzak olduğunu düşünmüştür.

kelçisi Kont Orlov, Porte ile, Çanakkale'yi neredeyse Rusya kontrolüne veren güvenli bir savunma anlaşması yaptı. ¹³ Büyük Britanya ve Fransa hemen itiraz etmiş ve silâh ve cephanesini artırmıştı. Palmerston bile, Ruslar İstanbul'u yeniden işgal etmeyi dener ve Türk hükümeti İngiliz filosuna yardım talebinde bulunursa, Malcolm'un Boğazlar yoluyla gönderilmesini kabineye önereceğini açıklamıştı. ¹⁴ Palmerston daha sonra Yakın Doğu'dan ilk elden bilgi almaya karar verdi. Son birkaç haftadır William IV ile Urquhart'ın onlara ticari ve siyasal durumu bildirmesi için Türkiye ve Orta Asya'ya seyahata gönderilip gönderilmemesini tartışmışlardır. Rusya'nın böyle değeri artırılmış bir planının kontrol edilmesine ihtiyaç vardı ve 7 Ağustos'ta Urquhart sonunda karar verdiğinden amcasını haberdar etti. ¹⁵ Palmerston'un Urquhart'a kendi talimatlarını hazırlaması için verdiği izin resmi olarak 24 Ağustos'ta kabul edildi. Bu talimatlar, Bu talimatlar Balkanlar'dan Türkiye üzerinden, Hazar boyunca, Afganistan ve Arabistan üzerinden Bağdat'a ve Suriye, Yunanistan ve Almanya'yı kapsayan, tümünün yaklaşık on sekiz ay içinde yerine getirilmesi istenen bir seyahat için veriliyordu. ¹⁶ Sözlü ek talimatlar Lord Palmerston adına Sir Herbert Taylor tarafından verildi. ¹⁷ Dışişleri Bakanlığı'yla olan bağlantısını gizlemek için Urquhart, İngiliz mamulleri örnekleri taşıyarak kendine "ticari gezgin" görünümü verdi. Seyahatinin ilk aşamalarında Hamburg ve Leipzig fuarlarını ziyaret etti ve acelesiz bir şekilde Aralık ayının ortalarında İstanbul'a vardı. ¹⁸

Urquhart İstanbul'a vardığında, Doğu'da savaş kaçınılmaz görünüyordu. Büyük Britanya'nın Rusya'dan Türkiye'nin parçalarını düzenlemek için Avusturya'yı ikna ettiği için yanlış bir şekilde şüphelendiğinden bu yana, ¹⁹ Çar sessizce Baltık denizi ve Karadeniz'de kıyı savunmalarını güçlendirdi. ²⁰ 6 Aralık'ta Palmerston Rus devletini Büyük Britanya'nın Osmanlı İmparatorluğunun gerçek özgürlüğünü desteklemek için adımlar atacağından haberdar etti. ²¹ Aynı gün Ponsonby'e Polonya'nun Rusya'ya bağımlılığı yüzünden acı çektiği kaderini Porte'ye hatırlatmasını emretti. Daha sonra isyanın bastırılması için kendi kaynaklarındaki bilgileri dü-

¹³ Sir Edward Hertslet, *Map of Europe by treaty* (4 vols.; London, 1875-91), II, 995.

¹⁴ Palmerston, 26 Ağustos, 27, 1883, Nos. 48, 50, *ibid.*, 224; Palmerston to Bligh, 13 Ekim, 1883, No. 93, F.O., Rusya, 206. H. L. Bulwer, *Life of Lord Palmerston* (London, 1870), II, 171. Palmerston, Levant'ta İngiliz bölüğünü iki yelkenli ve silahlı fırkateyn takviye etmiştir.

¹⁵ Urquhart'tan amcasına, 7 Ağustos, 1833, Urquhart MSS.

¹⁶ Urquhart'a önerilen seyahat üzerinde mutabakat, F.O., Türkiye, 249.

¹⁷ Urquhart'tan Ponsonby'e, 5 Kasım, 1834, *ibid.*, 239. Anlaşılan, Urquhart'a özel yazılı talimatlar verilmemesine karar verilmiş; Urquhart'tan amcasına, 7 Ağustos, 1833, Urquhart MSS.

¹⁸ Urquhart'tan Palmerston'a, 21 Aralık, 1833, F.O., Türkiye, 232.

¹⁹ Palmerston'dan Temple'a, 8 Ekim, 1833, Bulwer, II, 169-170; Granville'den Palmerston'a, 13 Eylül, 20, 1833, Say. 173, 182, F.O., Fransa, 467.

²⁰ Bligh'ten Palmerston'a, 21 Eylül, 1833, No. 96, F.O., Rusya, 208; Palmerston'dan Temple'a, 3 Aralık, 1833, Bulwer, II, 175-76.

²¹ Palmerston'dan Bligh'e, 6 Aralık, 1833, F.O., Rusya, 206.

zenleyerek II. Mahmut'a Türk İmparatorluğunda reform yapması çağrısı yaptı.²² Palmerston, sultanın çarın hizmetlisi gibi davranmayıp, sultan gibi davrandığında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı kontrol etme sözü vermişti bile. Bu talimatlar yolunda giderken, Ponsonby saray soytarısı Abdiz Bey ve saray hekimi Dr. McGuffog üzerinden II. Mahmut ile bağlantı kurmaya başladı. Sultan, Palmerston'un Kavalalı Mehmet Ali'nin yanında durmasından yarı yarıya endişe duymasına rağmen, onun teşvik edici tavsiyelerini dinlemeye meyilli görünüyordu. Haremden bir tanıdık olan Vogordies, Ponsonby'e ciddiyetle konuştu ve II. Mahmut ve İngiliz büyükelçisi arasında geçmesi için gizlice mesajları düzenlemişti. 18 Aralık'ta Ponsonby, Rusya'nın ağır basan etkisinin bir kere tahrip edildiğini, 8 Temmuz anlaşmasının "sadece kağıt üzerinde" olacağını açıkladı.²³

Urquhart başkente ulaştığında reform muallaktaydı ve onun ulaşması Porte'de fark edilmeden geçilmedi. Niyeti sekiz haftadan fazla kalmamak niyetindeydi, bazıları önemli mevkiilerdeki Türkler olan eski arkadaşlarıyla ilişkilerini tazelemek için acele ediyordu.²⁴ Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı bağlantıları gizlemek için dikkatli olmasına rağmen, *Turkey and its resources*'in [Türkiye ve kaynakları] resmi çevrelerde derin bir heyecan yarattığını öğrendi. Varışından sonra *Moniteur Ottoman*'ın editörü ve II. Mahmut'un gizli danışmanları tarafından ziyaret edildi. Blackque'nin talebi doğrultusunda Urquhart gerekli reformlar üzerine ek notlarla birlikte kitabında yer alan fikirler üzerine bir rapor hazırlamayı kabul etti. Blackque, Urquhart'ı raporunun tercüme edileceği ve kendi gazetesinde yayınlanacağı konusunda temin etti. Daha sonra, *Turkey and its resources*'in tamamının sadece tercüme edilmesine değil, aynı zamanda II. Mahmut'a sunulmasına da karar verildi.²⁵ Urquhart, Türk hükümetine devletin kasasını doldurmaksızın, insanları yoksullaştıran tarım-vergisi sisteminde bir darbe indirilmesini şiddetle tavsiye etti. Bir başlangıç olarak, belediye yetkilileri tarafından tahsili lehine çiftlik haracının veya kelle vergisinin kaldırılması çağrısı yaptı. 20 Şubat'ta, Taylor'a sultanın çok ihtiyaç duyulan reforma başlamaya hazırlandığını söyledi.²⁶

²² Palmerston'dan Ponsonby'e, 6 Aralık, 1833, No. 23, F.O., Türkiye, 220. *English historical review*'da uzun uzadıya basılmıştır, XLIII (1928), 86-89.

²³ Ponsonby'den Palmerston'a, 19 Aralık, 1833, gizli, F.O., Türkiye, 225.

²⁴ Urquhart'tan to Bayan Urquhart'a, 10 Ocak, 1834, Urquhart MSS.

²⁵ Urquhart'tan Taylor'a, 20 Şubat, 1834, *ibid.* Blackque İngiltere'ye karşı oldukça arkadaş görünüyordu. 1836'da öldü. Urquhart'tan Palmerston'a, 20 Eylül, 1837, *ibid.*

²⁶ Urquhart'tan Taylor, 20 Şubat, 1834, *ibid.* "Haracın" [haratch] kesin anlamında biraz karışıklığın mevcut olduğu görünüyor. 1740'ta İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi kelle vergisi ya da "haraç" diyor (Favkener, 29 Mayıs, 1740, Public Record Office MSS, State papers, 97/31'den alınmıştır). Urquhart "haraç" dediği zaman daima kelle vergisini kastedir. Fakat *Encyclopedia of Islam* I, 1051'e göre, haraç toprak vergisidir. Harold Temperley, "The last phase of Stratford de Redcliffe, 1855-8," *English historical review*, XLVII (1931), 236, haraç askerlikten muafiyet için Hristiyanlar tarafından ödenen bir vergi olarak söz ediyor.

Urquhart, Ponsonby'e Dışişleri Bakanlığı ile temas halinde olduğunu haber verdiği zaman, büyükelçi onun yardımının ne kadar değerli olduğunu gayet zekice fark etti. Can-ı gönülden desteklediği Urquhart'ın planlananın iki ay ötesinde İstanbul'da kalma başvurusunu değerlendirmek için çok istekli görünüyordu.²⁷ Urquhart'ın Türkiye'de kalma arzusu diğer bölgelere göre daha kullanışlı bir şekilde istihdam edilebilir olması inancından kaynaklanıyordu. Başlangıçta Doğu'nun ticari olanaklarını keşfetmekle görevlendirilmesine rağmen, tipik olarak kâr getirdiğini görür görmez çalışmalarının kapsamını genişletti. Ticaret istatistiklerinden Porte ve güçler arasındaki bir anlaşmada somutlaşan bir reform planı eskizi oluşturma fikri ile Türk yönetiminin detaylı bir çalışmasına geçti.²⁸ 23 Ocak'taki ticari raporda Urquhart Türkiye'yi uygun bir şekilde İngiliz üreticiler için gelişmemiş bir pazar olarak ve Rusya tarafından başlıca hammadde sağlanan potansiyel bir kaynak olarak tanımladı.²⁹ Bir ay sonra raporları tamamen siyasal olmaya başladı. 28 Şubat'ta Türkiye'nin İngiltere için Rusya'ya karşı bir toplanma noktası olduğunu ve eğer Çanakkale'de İngiliz zırhlıları görünürse, bunun Rusya hakimiyetine karşı genel bir yükselişin sinyali olacağını ilan etti. Zorlu tavsiyelerine ağırlık vermek için Urquhart Rusya'nın hızla kontrol edildiği sürece İngiltere'nin Boğazlar yoluyla sadece filo göndererek kontrol edebileceği muazzam kaynaklarını koruyacağı konusunda Palmerston'u ciddiyetle uyardı.³⁰ 20 Şubat'ta Taylor'a Palmerston'a ticaretten siyasete bu değişimin mantığını açıklaması için yalvardı. "Bu nedenle hükümetin niyetini her zamankinden çok daha verimli bir şekilde öngörülebildiği gibi yerine getiriyor olmasına güveniyorum." diye yazdı.³¹

²⁷ Taylor'dan Urquhart'a, 3 Mart, 1834, Urquhart MSS; Ponsonby'den Palmerston'a, 11 Ekim, 1834, özel F.O., Türkiye, 239.

²⁸ Urquhart'tan arkadaşlarına, 22 Ocak, 1834, Urquhart MSS. Urquhart çıkmadan önce amcasına görevinin konusunun "Hükümet için ülkelerin yeteneklerinin ve onları ileri götürmek için kabul edilecek önlemlerin sinoptik bir görünümünü hazırlamak" olduğunu söyledi. (Urquhart'tan amcasına, 7 Ağustos, 1833, *ibid.* Ponsonby, Urquhart'ın Türkiye'nin ticari ve istatistiki durum hakkında rapor yazacağını öğrendiğini söyledi. (Ponsonby'den Palmerston'a, 11 Ekim, 1834, özel, F.O., Turkey, 239. Ocak başlarında, Urquhart annesine şöyle yazdı: " Mesguliyetimi açıklamak benim için çok zor. Geçmiş olaylar hakkında mümkün olduğunca bilgi elde etmek için, istatistiki bilgi toplamak, takip etmek ve Avrupalı bir Türkiye ticareti için Asya gibi bir kale hazırlamak için, göndermek için bildiğim ya da toplayabildiğim yararlı finansal bilgi ve ayrıntıları işlemek amacıyla birleştirmek için farklı sınıfların yerlileri arasında bağlantılar oluşturmak zorundayım." (Urquhart'tan Bayan Urquhart'a, 10 Ocak, 1834, Urquhart MSS.). Bu özler, Urquhart'ın "İngiliz hükümeti Türkiye'yi kendi koruması altına ya da birliğe alırsa, gerekli bilgileri toplamak suretiyle iç örgütlenme, , tam tersi anlamda Rusya'yı deorganize edecek önlemleri önerdiği yönergedeki Urquhart'ın son iddialarını çürütmektedir. (V. J. Puryear tarafından alıntılandı ve kabul edildi, *England, Russia, and the Straits question* [Berkeley, 1931], s. 107, no. 87).

²⁹ Urquhart'tan Palmerson'a, 23 Ocak, 1834, No. 2, F.O., Türkiye, 249.

³⁰ Urquhart'tan Palmerston'a, 28 Şubat, 1834, No. 3, *ibid.*

³¹ Urquhart'tan Taylor'a, 20 Şubat, 1834, Urquhart MSS.

3 Mart'ta Sir Herbert Taylor, Urquhart'a Ponsonby'nin emrinde kendini değerlendirmesini ve "zaman ve yön olarak onun isteklerine katılmasını"³² söyledi. İki gün sonra müsteşar Backhouse, Palmerston'un onun raporlarıyla ilgilendiğine dair güvence verdi ve ondan Nisan'ın sonuna kadar İstanbul'da kalmasını istedi.³³ Urquhart, Backhouse'unkinden ziyade Taylor'ın talimatlarını izledi. 16 Haziran'da Dışişleri Bakanlığı için daha fazla memorandum amacıyla, para, finans, ticaret ve Türk nüfusunun istatistiklerini incelemekte olduğunu bildirdi.³⁴ Reform hala onun ciddi olarak dikkatini çekiyordu ve II. Mahmut'a Batı uygarlığını öğrenmeleri için genç Türkleri Avrupa'ya göndermesi için teşvik etti.³⁵ Ponsonby ve Urquhart'ın, iyileştirme için sürekli çalışmalarına rağmen, Türklerin bunu muhtemelen başaracağı konusundaki yargıları farklıydı. Ponsonby bir bakan olan ve Urquhart'ın gerçek reformun baş düşmanı olarak kabul ettiği biri olan Kosrew'e bel bağlıyordu.³⁶ Neyse ki, Kosrew onun altında tanıtılan bazı askeri gelişmelerin tamamının ilerlemesine karşı olmaktan uzaktı. 14 Mayıs'ta Ponsonby, Porte'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu sonunda canlandıracak olan reform planının bir parçası olarak etkin bir milis organize ettiğini duyurdu. Bu milis ya da *redif mansouri*, düzenli orduya bir ek olacaktı. Bu, gönüllüğü askerliğin ve sıradan askerlikten muafiyetin kaldırılması temelinde her sancaktan gelen dört yüz adam birlikleri oluşturacaktı.³⁷ Türkiye'nin ihtiyaçlarının takdir edilmesi doğrultusunda İngiliz hükümetine yardım etmek için Urquhart Dışişleri Bakanlığı'nın, en yakın arkadaşlarından biri olan Bladensburg fatihi Ross'u kullanmasını arzulamıştı. Ross, Londra'ya gitmek için Türkiye'yi terk etmek üzereydi ve Urquhart ona Türk meseleleri üzerine ayrıntılı bilgiyi Palmerston'dan tedarik edeceği 16 Haziran'a kadar kalmasını önerdi.³⁸

³² Taylor'dan Urquhart'a, 3 Mart, 1834, *ibid.* Taylor ekledi: "Dışişleri Bakanlığı'ndan genel yönergeleri aldığınızda, Lord Ponsonby'nin talimatlarının sizin hareketlerinizi açıkça yönlendirdiğini bilmesi arzu edilmektedir." Backhouse, Taylor'a Urquhart'ın İstanbul'dan ayrıldıktan sonra kendi hükmünü verebileceğini söyledi. (Backhouse'dan Taylor'a, 11 Şubat, 1834 [özel], *ibid.*) Urquhart Dışişleri Bakanlığı'na 3 Mart'ta Taylor'ın yazdığı mektubun teyidini sormak için yazdı. (Urquhart'tan Backhouse'a, 5 Nisan, 1834, *ibid.*).

³³ Urquhart'tan Backhouse'a, 5 Nisan, 1834, F.O., Türkiye, 249; Backhouse'dan Urquhart'a, 5 Mart, 1834, *ibid.*

³⁴ Urquhart'tan Palmerston'a, 16 Haziran, 1834, *ibid.*, 249.

³⁵ Urquhart'tan Wellington'a, 5 Mar, 1835, *ibid.*, 266

³⁶ Urquhart'tan Taylor'a, 25 Haziran, 1834, Urquhart MSS. Urquhart "... Sultan'ın burada [yani Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı] hiddeti bundan sonra kesinlikle Rusya'da oturmayan Serasker tarafından ilkel olarak sürdürülmüştür. Serasker'e saygıyla konuya girmedim ama herhangi bir iyileşme için ne olursa olsun bir ön adım olarak onun devrilmesi gerekliliğinden söz ettim..." diye yazdı.

³⁷ Ponsonby'den Palmersoton'a, 14 Mayıs, 24 Temmuz, 1834, Say. 55, 95, F.O., Türkiye, 236, 237. Kavalalı Mehmet Ali'nin öfkesi kısa süre sonra sultanın dikkatini reformdan çevirdi.

³⁸ Urquhart'tan Palmerston'a, 16 Haziran, 1834, F.O., Türkiye, 249. Bu Urquhart'la Yunanistan boyunca seyahat eden Ross'tu. Aşağı bkz. s. 444.

Temmuz ve Ağustos arasında Urquhart Karadeniz'in kuzey kıyılarını gezdi. Edirne Antlaşması'nın Kuban'dan St. Nicholas Limanı'na kadar Karadeniz kıyılarını Rusya'ya vermesine karşın,³⁹ bölge sakinleri antlaşmaya boyun eğmeyi reddetti. Urquhart sıcak bir şekilde direnişe yakınlık duydu. Rusların haberi olmaksızın, on beş beyi ve yaklaşık iki yüz köy ağasını karşılamak için Anapa yakınlarına ayak bastı. Kısa bir süre sonra, sultan için ayrılmış ve çar ile mücadelede İngiliz desteği için hevesli olan Çerkeslerin Rusya'ya düşman olduğunu keşfetti. Her şeyden önce, Rusya'nın kıyıyı abluka altına alarak onları mahrum ettiği tuz, barut ve kurşun istedikler. Urquhart'ın yardımıyla birlikte, Çerkesler, William IV için tasarlanmış bir bağımsızlık ilanı hazırladılar. Urquhart, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlarda ikna edici bir biçimde Çerkeslerin davalarını savundu. Çara en fazla bir milyon olarak sayısı bildirilen Çerkeslerin altı milyon kişi olduğunu ileri sürmüştür. Rusya geri kalanını boyun eğdirene kadar, çar Türkiye'ye saldırıyı ertelemek zorunda kalacaktı. Çerkeslerin kendi direniçlerini teşvik etmek için, Urquhart İngiltere'nin sultan ile ittifak kurmasını temenni etti.⁴⁰ Ponsonby Rusya ve Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı bir Anglo-Türk ittifakı için baskı yaparak Urquhart'ı destekledi.⁴¹ Mevkisinin Çerkeslere para temin etmeyi engellemesine sadece hayıflanıyordu.⁴²

2 Eylül'de, Urquhart, İngiltere aktif olarak müdahale etmedikçe, Türkiye'nin yakında Rusya'nın bir kurbanı olacağından Palmerston'u haberdar etti.⁴³ Kendini bağımsız ilan etmek için Kavalalı Mehmet Ali'yi yasaklayarak Sultan II. Mahmut için arkadaşlıklarının kanıtı olarak net bir kanıt vermesine rağmen,⁴⁴ Rusya ve Mısır Valisi'ne karşı bir Anglo-Türk ittifakı önerisini reddetti. Palmerston, Urquhart'ın Çerkesya'daki faaliyetlerini öğrendiğinde, onu vakit kaybettiği gerekçesiyle acilen geri çağırdı.⁴⁵ Bu şikayet tamamen haksız değildi. Urquhart, Dışişleri Bakanlığı'ndan karşılığında büyük değerinde bir şey sunmaksızın 1,200 sterlin almıştı. 900 sterlinden fazla parayı bilgi elde etmek için harcamasına rağmen, raporları düzensiz, üstünkörü ve kötü düzenlenmiş hale geliyordu.⁴⁶ Ta ki Palmerston'un eleştirisine karşı Ponsonby onu savunana dek. Sadece kimsenin bu kadar kısa bir sürede daha fazla detaylı bilgiyi koruyamayacağını ileri sürmekle kalmadı, mevcudiyetinin Çerkesleri isyana teşvik ettiğini de güçlü bir şekilde reddetti. Urquhart, resmen

³⁹ Hertslet, II, 813-32.

⁴⁰ Urquhart'tan Palmerston'a, 18 Ağustos, 1834 (Çerkeslerin William IVE olan dilekçesini içeriyor), F.O., Türkiye, 249.

⁴¹ Ponsonby'den Palmerston'a, 15 Eylül, 1834, gizli, *ibid.* 238.

⁴² Ponsonby'den Urquhart'a, 11 Ekim, 1834, *Reminiscences of William IV. Correspondence between Lord Ponsonby and Mr. Urquhart, 1833-1836* (Londra, 1891), p. 44.

⁴³ Urquhart'tan Palmerston'a, 2 Eylül, 1834, No. 8, F.O., Türkiye, 249.

⁴⁴ Palmerston'dan Campbell'a, 26 Ekim, 1834, No. 17, *ibid.*, 244.

⁴⁵ Ponsonby'den Palmerston'a, 11 Ekim, 1834, özel, *ibid.*, 239.

⁴⁶ Urquhart'tan Backhouse'a, 25 Kasım, 1834, *ibid.*, 249.

İngiliz hükümetinin ajanı değilken, Çerkeslerin ondan haberi olmadan önce silahlandıklarını iddia etti.⁴⁷ Bu ciddi savunma görünüşe göre Palmerston'un kararını gözden geçirmesine sebep oldu. 16 Aralık'ta William IV'e İstanbul'daki basit konsolosluğun başkonsoloslukla değiştirilmesini ve David Urquhart'ın emekliliğe hazır olan mevcut konsolos-general John Cartwright'ta başarılı olması gerektiğini tavsiye etti.⁴⁸

Urquhart, Palmerston'un acil değişme planını öğrendiğinde zaten İstanbul'dan ayrılmıştı. İngiltere'de Türkiye'dekinden daha verimli bir şekilde istihdam edilebileceğini öğrendiğinden beri, kendisine sunulan atamayı reddetti. Bu reddedişin sebebi açıktı. Palmerston'un tenkitleri, İngiliz hükümetinin aktif bir Türk yanlısı ev Rus karşıtı politikayı benimsemesine isteksiz olduğunu göstererek büyük oranda Urquhart ve Ponsonby'nin hevesini kırdı.⁴⁹ Buna rağmen ikisi de Yakın Doğu'daki Rus hakimiyetini kabul etmeye hazır değildi. Eğer kamuoyu Boğazların Rus kontrolünde olmasının tehlikesine karşı tahrik edilirse, İngiliz hükümetinin Rusya'nın ihlal durumuna karşı Türkiye'yi aktif biçimde desteklemeye zorlanacağına inanıyorlardı. Ponsonby'nin tam Rızasıyla Urquhart Londra'ya döndü; sırf Palmerston'a Osmanlı İmparatorluğu hakkında ilk elden bilgi temin etmek için değil, aynı zamanda basın seferberliğiyle kamuoyunu eğitmek için. Onun faaliyetlerine takviyede bulunmak için Ponsoby Dışişler Bakanlığı'na bir Anglo-Türk ittifakı için baskı yaptığı bir sevk yaptı. Urquhart doğal Haçlı Seferi'nin ağır yükünü taşımak zorunda kaldı. Ponsonby onu, "Şu anda buradan ziyade İngiltere'de çok daha verimli olacağını düşünüyorum," diye bilgilendirdi. "İstanbul'da mücadele edilecek bir savaş yok, muharebe İngiltere'de oluyor."⁵⁰

Urquhart 1835'in başlarında Londra'ya vardı. Muhafazakârları iktidarda, Wellington'ı da Dışişleri Bakanlığı'nda buldu. Ponsonby'nin Rusya'nın Unikar Skelesi Antlaşması'la⁵¹ birlikte boğazları kontrol etmesini kanıtladığını iddia etti, Urquhart'a Wellington'ın St. Petersburg'un sözlü güvencesinden memnun kalmasından yakındı. "Bunların hepsi ay ışığı olacak," diye yazdı; "görünür kılınmasına dikkat etmelisiniz."⁵² Urquhart Ponsonby'nin isteklerini yürütmek adına kısa sürede bir fırsat yakaladı. Sir Herbert Taylor Türkiye için mutabakat metnini okuması için ona yalvardı,⁵³ Karadeniz'e İngiliz filosu göndererek 8 Temmuz Antlaşması'ını kal-

⁴⁷ Ponsonby'den Palmerston'a, 11 Ekim, 1834, özel, 24 Kasım, 1834, F.O., Türkiye, 239; ve Robinson, s. 55.

⁴⁸ Palmerston'dan William IV'e, 16 Kasım, 1834, F.O., Türkiye, 249; Palmerston'dan Urquhart'a, Kasım 1834 (taslak), *ibid.*

⁴⁹ Urquhart'tan Taylor'a, 10 Ekim, 1834, Urquhart MSS.

⁵⁰ Ponsonby'den Urquhart'a, 21 Temmuz, 1835, *Reminiscences of William IV*, p. 66.

⁵¹ Ponsonby'den Wellington'a, 12 Ocak, 1835, No. 11, gizli, F.O., Türkiye, 252.

⁵² Ponsonby'den Urquhart'a, 19 Ocak, 1835, *Reminiscences of William IV*, p. 51.

⁵³ Taylor'dan Hudson'a, 30 Ocak, 1835, Urquhart MSS. Taylor, Urquhart'tan görüşlerini zorla bastırmaktan kaçınmasını istedi.

dırması için Wellington'a güçlü bir çağrı yaptı. Türkiye'nin İngiliz desteğine bel bağladığını ve II. Mahmut'un İngiltere'ye uyacak şekilde Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı ona yardım sağlayarak Boğazları açacağını iddia etti.⁵⁴ Urquhart'ın büyük tiksintisine karşı, Wellington etkin bir politikayı veto etti. Albay Chesney Fırat Nehri'ni incelerken, Suriye'de barışı korumak için yalnızca Dük endişeli değildi,⁵⁵ fakat Unikar Skelessi Antlaşması'ndan hiçbir özel ayrıcalık elde etmemiş olan Rusya'dan olumlu güvence aldı.⁵⁶ Urquhart'ın bunu takip eden mücadeleci tavsiyesinin yerine, Wellington yeni bir emir ile Palmerston'un Ponsonby'yi Çanakkale üzerinden filo çağırmak için yetki verdiği gizli talimatları iptal etti.⁵⁷ Hatta Taylor, Urquhart'ın en aşırı görüşlerini onaylamamış gibi görünüyordu. William IV'ün Çerkezlerin bağımsızlık ilanı ile "beyninden vurulmuşa dönmesi"ni kabullense de, İngiltere'den destek umuduyula Çerkezleri teşvik etmemesi konusund Urquhart'ı uyardı.⁵⁸

Wellington'ı etkilemekteki başarısızlığından yılmaksızın, Urquhart Doğu sorununun inceliklerini İngiliz halkına öğretmek için çabaladı. İlk hamlesi İstanbul'daki dairesindeyken yazdığı *England, France, Russia and Turkey*⁵⁹ [İngiltere, Fransa, Rusya ve Türkiye] adındaki broşürü yayınlamak oldu. Ponsonby el yazmasını düzeltti, onayladı ve yayının maliyetini üstlendi. Dışişleri Bakanlığında tekrar tekrar dile getirilen popüler tarzdaki argümanlar broşürde ortaya kondu. Rus politikasının başlıca amacının İstanbul'un konumu ve Boğazlar olduğu ileri sürüldü. Bundan başka, İngiltere ve Fransa'nın Rusya'nın yaklaşımını kontrol ettiği sürece Nicholas'ın Avrupa'nın güç dengesini yok etmesine izin vererek kendi sonunu hazırlayacağı ileri sürüldü. Bir kere Boğazların sahibesi Rusya Avrupa ve Asya boyunca çok önemli bir etki elde edecekti. Avrupa'da, Avusturya, Almanya ve Yunanistan Rusya'nın uyduları olacak ve Fransa'nın boyun eğmesi için destek verecekti. Asya'da Rusya İran ve Afganistan'ı kontrol edecek ve daha şimdiden otuz milyon değerindeki İngiliz mallarını içine alan İngiltere'nin genişleyen pazarının dibinde olacaktı. Urquhart İngiltere ve Fransa'nın Türkiye ve Boğazları kendi korumaları altına alarak Rusya'yı şah mat edebileceğine inanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer ülkelerin yüz yılda yapabildiğini on yılda yaptığı reformun çok sayıdaki elemanını elinde bulundurduğunu savunuyordu. Eski canlılığı tamamen geri getirmek için,

⁵⁴ Urquhart'tan Wellington'e, 5 Şubat, 1835, F.O., Türkiye, 266.

⁵⁵ Taylor'dan Hudson'a, 4 Şubat, 1835, Urquhart MSS. Bu bölümde, bkz. F.S. Rodkey, *Three Turco-Egyptian question in the relations of England, France and Russia, 1832-1841* (Urbana, III., 1923), ss. 49-50.

⁵⁶ Theodor Schiemann, *Geshichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I* (4 cilt, Berlin, 1904-19), III, 281-82. Metternich, bunun Unikar Skelessi Antlaşması'nın ileriki açıklamalarına girme kararının ardından Nicholas'ın güvence verdiği yegane Muhafazakar bakan olduğunu söyledi. Fox Strangways'ten Wellington'a, 19 Mart, 2835, No. 33, güvenilir, F.O., Avusturya, 253.

⁵⁷ Deniz Bakanlığı'ndan Rowley'e, 17 Mart, 1835, Public Record Office, Admiralty MSS, 2/1695, s. 164; Wellington'dan Ponsonby'e, 16 Mart, 1835, No. 5, F.O., Türkiye, 251.

⁵⁸ Taylor'dan Urquhart'a, 24 Ekim, 1834, özel, Urquhart MSS.

⁵⁹ Anonim yayınlandı, Londra, 1834.

İngiltere'nin, Rusya ve Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı bağımsızlığını koruması için padişahı ikna etmek zorundaydı. Broşürde ilan edilen bu şey, Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı yok etmek için İngiliz filosu Boğazlara açılırsa kolayca başarılabilirdi.⁶⁰

Urquhart'ın broşürü ortaya çıkar çıkmaz belirgin bir sansasyon yarattı. Beşinci baskıya ulaştı ve İngiliz üç aylık yayınlarında ve etkili Fransız gazetelerinde olumlu eleştiriler aldı.⁶¹ Ancak broşürün yazarı defneyaprakları üzerinde dinlemekte isteksizdi. Becerikli kaleminden çıkan makaleleri sadece bir akım oluşturmadı, aynı zamanda fikirlerini yaymak için önde gelen dergileri de ikna etmek için çabaladı. *Edinburgh Review*, 1833'ten bu yana Türkiye sorununu soruştururken, Urquhart'ın küçük bir desteğini alma ihtiyacı duydu.⁶² Aynı şekilde *Quarterly*⁶³ ya da yeni çıkan *British and Foreign Review*⁶⁴ "Sorun" için daha az gayretli değildi. İkisi de Urquhart'ın fikirlerini çekinmeden makalelerde sıklıkla ortaya attı. *Blackwood*'un hızlıca takip ettiği davada,⁶⁵ Urquhart *Tait's Edinburgh Magazine* ve *Chambers' Edinburgh Journal*'de⁶⁶ kazandığına inandı. Şüpheli tutumu devamlı sürdüren tek yorum *Foreign Quarterly*'den geldi. Rusların hırsının dikkatle izlenmesi gerektiği kabul edilmesine rağmen, Türkiye'de reform yapılıp yapılmayacağı ve Kavalalı Mehmet Ali'nin çara karşı İngiltere'nin doğal müttefik olarak kabul edilip edilemeyeceği şüpheliydi.⁶⁷ 4 Haziran'da *Times* Türkiye'de yapılan iyileştirmeleri ve Rus saldırısına karşı Türkiye'yi destekleme gereğini vurgulayan bir başyazı yayınladı.⁶⁸ Nicholas'ın Tahran'a İngiliz bakanı taşıyan bir gemiye karşı Boğazı kapatmaya çalıştığı söylentileri ortaya çıktığında, *Times* kuvvetli bir şekilde Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı protesto etti. Muhafazakâr çağdaşı *Standart* ile birlikte, İngiliz hükümeti tarafından enerjik eylemin vaktinin geldiği iddia etmişti.⁶⁹ Aylar sonra gazetelerin hiçbirisi Rus politikasını karalayan herhangi bir fırsatı kaçırmadı.⁷⁰

⁶⁰ Ponsonby'den Urquhart'a, 20 Eylül, 1834, *Reminiscences of William IV*, p. 42; Urquhart'tan Fyler'e, Şubat 1842, *ibid.*, sp. 20.

⁶¹ Ross, *Opinions of the European press on the Eastern question*, pp. 133-44. *Journal des Débats*, the *Constitutionnel*, and the *Courier français*'tan alındı, Haziran, 1835.

⁶² *Edinburgh review*, LVIII (1833-34), 114-43; LX (1834-35), ss. 54-66.

⁶³ *Quarterly review*, LII (1834), 38-57, 367-406; LIII (1835), 229-61, 371-96; LV (1836), 558-68. *Quarterly* mevcut durum muhafaza edildiği sürece Hindistan'a bir Rus saldırısının neredeyse imkânsız olduğu fikrinde. Orta Asya ile Rusya'nın iletişimi iletletme olasılığına karşı, Hindistan için Fırat güzzerhanının denemesi önerilmemektedir. *Ibid.*, LII (1834), 367-406.

⁶⁴ *British and foreign review*, I (1835), 102-33; II (1835), 69-89, 653-73.

⁶⁵ *Blackwood's Edinburgh magazine*, XXXIX (1836), 145-55.

⁶⁶ Urquhart'tan Ponsonby'e, 14 Ağustos, 1835, *Reminiscences of William IV*, p. 67. 1836'nın sonlarına kadar Urquhart'a karşı olanlar dışında hiçbir makale ortaya çıkmadı.

⁶⁷ *Foreign quarterly review*, VII (1831), 317 ff.; XIII (1834), 161-223; XIV (1834), 38-92; XV (1835), 163-95.

⁶⁸ *Times*, 4 Haziran, 1835. Aynı zamanda 19 ve 30 Haziran.

⁶⁹ *Ibid.*, 11, 15 Temmuz, 1835; *Standard*, 11, 13, Temmuz 1835.

⁷⁰ Özellikle bkz. *Times*, 24, 25 Ağustos; 11, 12, 15, 16 Eylül; 7, 22 Ekim; 13, 27 Kasım; 31 Aralık, 1835; *Standard*, 28 Ağustos; 4, 15, 28 Eylül; 3, 27, 31 Ekim; 19 Kasım; 23 Aralık; 1835.

Urquhart'ın Doğu sorununu her açıdan çözmek için yayın çıkarmaya karar vermesinin enerjik desteğiyle kendinden memnun hissetti. Kararında başlıca Yunan Bağımsızlık Savaşı boyunca Rus diplomatlar arasındaki bir dizi telgrafın değiş tokuş edilmesi arzusundan esinlenmişti. Urquhart'ın bir Polonyalı mülteci olan Kont Zamoyski üzerinden ulaştığı bu telgraflar, açıkça Rusya'nın iddialı projelerini meydana çıkardı. Palmerston,⁷¹ Taylor'a kendi yayınlarının "Rusya'ya çok ağır bir darbe"⁷² olacağını itiraf ederken, Urquhart heyecanla onların "100,000 adama eşdeğer"⁷³ olduğunu haber verdi. Taylor'ın onların Metternich'in çara olan güvensizliğini uyandıracağına inanmasından bu yana, onları yayınlamak için Urquhart kadar endişeliydi.⁷⁴ Biraz tartışmanın ardından Westmacott'un düzelteceği ve Picadilly'den James Ridgway'in basacağı *Portfolio* isminde bir dergi çıkarmaya karar verildi.⁷⁵ Taylor Urquhart'ın sırrı saklamada pay sahibi olmasını dilemesine rağmen, daha sonra Urquhart *Portfolio*'nun resmi olarak onaylanmış olduğunu iddia etti.⁷⁶ Dergi ilk olarak 28 Kasım 1835'te çıktı ve sonrasında haftalık aralıklarla çıktı. Sırları başarıyla yayınladı. Rus telgrafları ve yer alan berrak makaleler Doğu sorununda Urquhart'ın görüşlerini yaymak için tasarlandı. *Portfolio*, özellikle Türkiye'nin ticari olanaklarına ve Çerkezlerin bağımsızlık kazanmadaki mücadelelerine önemle yer verdi. Üstelik dokuzuncu sayı "Avrupa mahkemelerine hitaben Çerkezlerin bağımsızlık ilanı"⁷⁷ başlığıyla basıldı.

Portfolio'nun çıkması Londra'da gözle görülür bir heyecan yarattı. Günlük gazeteler ondan bahsetti ve *Times* ve *Morning Chronicle* onun gizli içeriğinden parçalar

⁷¹ Palmerston, Zamoyski'den hareket raporlarını aldığını, fakat yalnızca birini ya da ikisini okuduktan sonra istemeyerek geri gönderdiğini söyledi. Diğer taraftan Urquhart, Palmerston'un hareket raporlarını iki yıl elinde tuttu ve okumak zorundaydı çünkü onların açıklamalarından bıkıyordu. (Taylor'dan Urquhart'a, 4 Eylül, 1835; Urquhart'tan Taylor'a, 6 Eylül, 1835, *Reminiscences of William IV*, ss. 77-78). Zamoyski hareket raporlarını ilk kez Polonya'dan getiren Adam Czartoyiski'nin yeğeniydi.

⁷² Taylor'dan Urquhart'a, 4 Eylül, 1835, *ibid.*, s. 77.

⁷³ Urquhart'tan Ponsonby'e, 25 Ağustos, 1835, *ibid.*, s. 76.

⁷⁴ Taylor'dan Urquhart'a, 4 Eylül, 1835, *ibid.*, p. 77; bire bir aynısı, 24 Aralık, 1835, Urquhart MSS.

⁷⁵ *Portfolio* hakkında açıklamalar, Urquhart MSS.

⁷⁶ Taylor'dan Urquhart'a, 18, 24, 27 Aralık 1835; 4, 6 Ocak 1836, *ibid.* Urquhart daima Dışişleri Bakanlığı'ndan, özellikle de Zamoyski'nin hareket raporlarını *Portfolio*'da yayınlamak için aldığı yetkiyi korumuştur. Ridgway bu izlenim altında yayını üstlenmiş gibi görünüyor ve daha sonra Urquhart'ın arkadaşları masrafları ödemek için Dışişleri Bakanlığı'na ikna etmeye çalıştı. *Portfolio* hakkındaki açıklamalar (tarihsiz); Parish'ten Urquhart'a (tarihsiz); Parish'ten Urquhart'a, 2 Ağustos, 1836, Urquhart MSS.

⁷⁷ *Portfolio*. Taylor, Çerkeslerin bağımsızlık ilanının tam zamanında ve akla uygun olduğuna inandı. Taylor'dan Urquhart'a, 27 Aralık, 1833, Urquhart MSS. Ponsonby, Urquhart'a broşür ve makale yazmak için nasihat verdi. Rusya'nın gücünün çok büyük biçimde temsil edilirse, saldırmak için insanları korkutmasında ısrar etti. Ponsonby'den Urquhart'a, 27 Haziran, 1835, *Reminiscences of William IV*, s. 63.

yayımladılar.⁷⁸ Urquhart'ın belgeyle olan bağlantısını saklamaya yönelik çabalara rağmen, resmi olmasa da, bu belge onunla ilişkilendiriliyordu. Bu oldukça ciddi görünüyordu çünkü 23 Eylül'de Palmerston, Ponsonby'nin önerisini dinleyerek Urquhart'ı İstanbul'daki elçilik sekreteri olarak atadı.⁷⁹ *Portfolio*'nun yabancı büroyla ilişkilendirildiği söylentileri yayıldığında Rus büyükelçisi doğal olarak şikayette bulundu.⁸⁰ Ancak Fozzo'nun huzursuzluğu, basın kampanyasının gösterdiği başarıdan belki de abartacak kadar memnun olan Urquhart'ı yıldırmaı başaramadı. 12 Ağustos'ta, Ahmet Paşa'ya kamuoyunun Türkiye'nin lehine "mucizevi" bir şekilde geliştiğini söyledi.⁸¹ Bu yargı bir bakıma *Blackwood's Magazine*'nin Londra'nın ve yerel basının Doğu sorununa karşı "ulusal bir tavır" benimsediğini söylemesinden dolayı ortaya çıktı.⁸² Diğer yandan Sir Herbert Taylor çok daha dikkatliydi. Toplumun çok azının Türkiye ile ilgilendiğinden ve basının Urquhart'ın makalesini ellerinde fazla bir materyal olmadığı için bastıklarından şüphelendi. Kasım 1835'te şunları yazdı:

Şunu anlıyorum ki insanlarımızın çoğunluğu Grand Türk ile Çin İmparatorluğuyla ilgilendiği kadar az ilgileniyor ve eğer ulusun enerjisini ortaya çıkarmak gerekirse birbirine karşı kurulan komplo korkularından çok, gerçi bunların sonuçları çok daha korkunç olabilir, ulusal gururu yaralayabilecek ve kişisel ve bireysel çıkarlara zarar getirecek sonuçları göz önünde bulundurulmalı.⁸³

Urquhart, Büyük Britanya'yı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu ticari anlamda birbirine bağımlı ve birbirini tamamlayıcı hale getirmeye çalıştığında ortaya çıkabilecek eleştirileri tahmin etmişti. Büyük Britanya'nın Rusya'dan aldığı tüm ham maddeleri Osmanlı İmparatorluğundan temin edilebileceğini ve Türkiye yeteri kadar geliştiğinde Türkler'in Ruslardan daha fazla İngiliz malı ithal edeceklerini öne sürdü.⁸⁴ Bu argümanlar Rusya ile oluşan olumsuz ticari dengesizliği önlemek üzere İngiliz

⁷⁸ *Times*, 29 Ocak, 1836; *Morning Chronicle*, Ocak ve Şubat'ın tamamı, 1, 4, 5, 9, 1836.

⁷⁹ Palmerston'dan Urquhart'a, 23 Eylül, 1835, F.O., Türkiye, 266. Urquhart sekreter yapılması için iddialarını güçlü bir biçimde baskıladı. Urquhart'tan Backhouse'a, 3 Temmuz, 1835, *ibid.* Hizmetlerinin paha biçilmez olduğunu söyleyen Taylor ve Ponsonby tarafından desteklendi. Taylor'dan Palmerson'a, 5 Temmuz, 1835; Taylor'dan Urquhart'a, 1 Mart, 1836, Urquhart MSS. Backhouse, Dışişleri Bakanlığı'nın Ponsonby'den Urquhart'ın elçi sekreter olmak için iddialarıyla ilgili hiç tebliğ almadığını söyledi. Urquhart'tan Backhouse'a, 3 Temmuz, 1835, F.O., Türkiye, 266. 25 Ocak 1835'ten 28 Mayıs 1836'ya kadar İngiltere'de kaldığı süre boyunca, elçilikte sekreter olarak maaş bağlandı, Urquhart yılda £600 aldı.

⁸⁰ Taylor'dan Urquhart'a, 24 Aralık, 1835, 25 Ocak, 1836, Urquhart MSS.

⁸¹ Urquhart'tan Ahmet Paşa'ya, 12 Ağustos, 1835, *Reminiscences of William IV*, s. 67.

⁸² *Blackwood's Edinburgh magazine*, XXXIX (1836), 144-55.

⁸³ Taylor'dan Urquhart'a, 15 Kasım, 1835, Urquhart MSS. Taylor'ın kararının Urquhart'ın arkadaşı Hugh Cameron tarafından haklılığı kanıtlandı: "Avrupa'da işlerimizi bu kadar cahil yapan birinci sınıf bazı senatörlerimiz gibi inançlı bir devlet adamı olduğuna inanamıyordu." (Cameron'dan Urquhart'a, 1 Ocak, 1888, *ibid.*)

⁸⁴ Urquhart to Palmerston, Jan. 23, 1834, No. 2, F.O., Turkey, 249.

tacirlerini etkilemek için oldukça iyi hesaplanmıştı. 1832'den 1836 ya kadar Rusya'dan ithal edilen İngiliz malının yıllık ortalama değeri £4.000.000 iken İngiltere'den Rusya'ya yapılan ihracat £2.300.000'a denk geliyordu.⁸⁵ Aynı dönemde Türkiye'ye İngiliz ihracatı ortalama £2.700.000 iken, Türkiye'den İngiltere'ye yapılan ihracat yaklaşık £80.,000'e denk geliyordu.⁸⁶ Başka bir deyişle, Rusya ihraç ettiği mallar için Büyük Britanya'dan, Türkiye'den aldığı paranın yaklaşık 5 katını alıyordu ve ithal ettiği mallar için Türkiye'ye daha az para ödüyordu. Bu dengesizliği engellemek için, Urquhart, Büyük Britanya'nın Rusya'dan aldıkları mala karşılık Türkiye'den mal ithal etmeyi öneriyordu. Bu, Osmanlı İmparatorluğunun ticari olarak gelişmesine ve Osmanlı'nın Britanya mallarının daha büyük miktarda tüketilmesini yol açacaktı. Bu durum, Türkiye-İngiltere ilişkilerinin politik olarak sağlamlaşmasına ve İngiliz hükümetinin ihtiyaç duyduğu Türkiye'nin Rusya'ya karşı duruşunu güçlendirecekti.

Urquhart 1834'te İstanbul'da kaldığı süre boyunca bu görüşlerini Palmerston ve Porte'ye ifade etti. 23 Ocak'ta Urquhart, Türkiye'nin geliştiği takdirde Büyük Britanya'nın tahıl, mum yağı, kenevir, bakır, demir, kurşun ve bal mumu ihtiyaçlarını Rusya'dan daha ucuza ve daha yüksek miktarda karşılayabileceğini söyledi.⁸⁷ İki ülke arasındaki ticareti düzenlemek için Porte'yi kapitülasyonlara destek olacak, Türk gümrüklerini *ad volarem* vergisini yüzde 3 oranında sabitleyecek bir ticari anlaşma yapmalarını söyledi. Urquhart Büyük Britanya'nın Türkiye'den ithal edilen ham maddelerinin vergisinin düşürülmesini isterken, Porte'ye bazen % 3'lük gümrük vergisini yüzde 15'e kadar çıkartan iç verginin kaldırılması karşılığında % 3'lük gümrük vergisini arttırmasını önerdi. Hepsinden öte Urquhart Türklerin tekelleri ortadan kaldırmasını istedi.⁸⁸ Sultan bu önerilerden o kadar etkilendi ki Nuri Paşa'yı Urquhart'la birlikte İngiliz hükümetiyle anlaşma yapmak için yollama sözü verdi. 30 Ekim 1834'te, Lord Ponsonby, Palmerston'u Türk hükümetinin zamanı geçmiş gümrük tarifelerini yerine başka bir tarife istediğini haber etti. Aynı zamanda Büyük Britanya'yı yüzde 5'lik vergi artışına ikna etmeye çalıştılar.⁸⁹

⁸⁵ Public Record Office, Gümrük 4/28-32, 8/37-45. 1832 ve 1836 arasında İngiltere'nin Rusya'dan ithal ettikleri rakamı: £4,585,000, £3,898,000, £4,129,000, £3,407,000, £4,194,000. İngiltere'nin Rusya'ya ihraç ettikleri rakam: £2,603,000, £2,239,000, £1,872,000, £2,377,000, £2,224,000. Resmi değerleri ifade eden bu rakamlar miktarın gerçek değerini ölçmektedir. Gümrük binası değerlemesi, ihlatat ve ihracat genel müfettişlik dairesi ilk kurulduğunda piyasa fiyatlarıyla değil, 1697 yılında belirlenen bazı sabit değerlerle belirlenmiştir.. Bkz. G. D. H. Cole, *British trade and industry* (London, 1832), ss. 38-99. Gümrük binası kayıtları hem resmi ve ihracat değerini, hem ihlatatın resmi değerini vermektedir.

⁸⁶ P.R.O., Gümrük 4/28-32, 8/37-45. 1832 ve 1836 arasında İngiltere'nin Türkiye'den ihraç ettiklerinin rakamı: £731,000, £644,000, £741,000, £839,000, £1,030,000. İthal edilenlerin rakamı: £2,204,000, £2,450,000, £2,468,000, £2,707,000, £3,650,000.

⁸⁷ Urquhart'tan Palmerston'a, 23 Ocak, 1834, No. 2, F.O., Türkiye, 249.

⁸⁸ Urquhart memorandumı, 1835, Urquhart MSS; memorandum, 23 Mart, 1835, F.O., Türkiye, 266.

⁸⁹ Ponsonby'den Palmerston'a, 30 Ekim, 1834 (zarf No. 20), Public Record Office, Board of Trade MSS, B.T., 1/321.

İngiliz hükümeti bu esaslar üzerine anlaşmaya hazırды. Nuri Efendi Londra'ya gidip kendi hükümetinin taleplerini anlatırken, Palmerston, Porte'ye iç vergileri ve tekelleri kaldırmayı düşüncelerini önerdi.⁹⁰ Urquhart Türk mallarının ithalatındaki vergi düşüşünü sağlama almak için hızlıca araya girdi. Nuri Efendi'nin Rus büyükelçisinin etkisinde olduğunu düşündüğü için kendisi başka bir anlaşma hazırladı. Bu anlaşma İngiliz mallarının ithalatında yüzde 3 lük bir vergi güvencesi sağlıyordu. Bu vergi ödendiği takdirde ithal edilen mallar istenildiği gibi satılabiliyor ya da tekrar ihraç edilebiliyordu. Porte tekelleri ortadan kaldıracak, ihracattaki kısıtlamaları kaldıracak ve İngiliz hükümetiyle sabit bir ihracat vergisi anlaşması yapacaktı. Karşılığında Büyük Britanya Türkiye'den ithal edilen ham maddelerin vergilerini azaltacaktı. Urquhart, Porte'nin boğazlardan ve Türkiye üzerinden İran'a serbest geçiş yapılabilmesine izin vermesi konusunda ısrar etti. Son olarak cari fiyatları düzenlemesi için delegelerin atanmasını istedi.⁹¹

İlk başta Urquhart'ın projesi iyi karşılansa da daha sonra Türkiye'nin ithalat vergisini düşürerek Rusya hükümetiyle arasını bozmak istemeyen dönemin ticaret kurlu başkanı Poulett Thompson tarafından reddedildi.⁹² Rusya'dan elde edilen ham madenin Türkiye tarafından karşılanamaması, Poulett Thompson'ın karşı çıkışını güçlendirdi. 1932 ile 1836 arasında Büyük Britanya ithal ettiği ketenin % 70'ini, ithal ettiği katranın % 76'sından fazlasını, işlenmemiş kenevirinin % 80'ini ve kenevir tohumunun ve keten tohumunun % 50'sinden fazlasını Rusya'dan karşıyordu.⁹³ Britanya bu malları denizcilik deposunda ihtiyaç duyduğu için, yeterli miktarda temin edeceği başak bir ülke bulmadan çarı gücendirmeyi göze alamazdı. Dahası, Palmerston Rusyayla oluşan ticari dengesizliği engellemek için İngiliz malları üzerindeki neredeyse yasaklayıcı vergileri azaltması için Nicholas'ı ikna etmeye çalışıyordu.⁹⁴ Bu faktörler Urquhart'ın Türkiye'yi, Rusya yerine Büyük Bri-

⁹⁰ Nuri Efendi'den Palmerston'a, 11 Mayıs, 1835; Palmerston'dan Nuri Efendi, 26 Mayıs, 1835 (Palmerston'dan Ponsonby'e zarflandı, 11 Haziran, 1835, No. 1, F.O., 195/122); memorandum, 26 Mayıs, 1835, F.O, Türkiye, 298.

⁹¹ Urquhart'tan Ponsonby'e, 26 Ağustos, 1835; Taylor'dan Urquhart'a, 3 Ağustos, 1835, Urquhart MSS; ticari sözleşmenin taslağı Urquhart tarafından oluşturuldu. Şubat 1836, F.O., Türkiye, 279. Urquhart İngiltere ithalat vergilerinin Türk ahşabında bir tonda £5'ten 10s'a; palamutta elli kilo için 1s'den 1d'ye; yaş incirde elli kiloda 15s'den 9s'ye, 4d ya da 4s 8d'ye indirilmesini istemiştir; tabaklanmış olsun olmasın postlar üzerindeki vergilerin aynı olmasını istedi (memorandum, Şubat 1836, Urquhart MSS). Urquhart'ın Anglo-İran ticaretini teşvik etmek için çabaları, önemli bir İngiliz tüccar olan James Brant tarafından desteklendi. (Brant'ten Palmerston'a, 4, 8 Mart, 1834 [zarf No. 4], B.T., 1/305).

⁹² Taylor'dan Urquhart'a, 14 Şubat, 1836, Urquhart MSS. Urquhart'a göre, Poulett Thompson "Rusya'dan ek bir fayda olarak aldığımız her mt. kenevir, çünkü barışın devamı için ek bir garanti" olduğunu hesaba kattığını söyledi. (Urquhart'tan Fyler'e, Şubat 1842, *Reminiscences of William IV*, ss. 20 ff.).

⁹³ P.R.O., Gümrük 5/22-26.

⁹⁴ Palmerston'dan Durham'a, 19 Nisan, 1836, No. 38, F.O., Rusya, 221.

tanya'nın ham madde sağlayıcısı yapma planlarını bozdu. Ponsonby Porte ile bir toplantı yapması için emir aldığı halde, 1838'de yapılan antlaşma Urquhart'ın fikirleriyle Britanya'nın ithalat vergisinin azaltılması dışında neredeyse örtüşüyordu.⁹⁵ Başka bir deyişle, Britanya hükümeti Türkiye ve Britanya'yı birbirine bağlayabilecek ekonomik zincirdeki önemli bir bağlantıyı kopardı.

Urquhart politik görüşleriyle de tam bir onay alamadı. Sir Herbert Taylor Doğu sorununda Britanya hükümetinin açıktan Rusya'ya karşı duramayacağı konusunda Urquhart'ı defalarca uyardı.⁹⁶ Üstelik Richard Cobden Türkiye'nin Rusya tarafından yok edilmesi medeniyetin barbarlık üzerinde kazanacağı bir zafer olacağını ve bunun Britanya ticaretinin ihtiyacı duyduğu canlılığı geri getireceğini söyleyen çarpıcı bir kitapçık yayınladı.⁹⁷ Bu konu *Tait's Edinburgh magazine* ve *Chambers' Edinburgh Journal* tarafından o kadar hızlı gündeme getirildi ki kamuoyu keskin bir şekilde ikiye bölünmeye başladı.⁹⁸ Resmi düşünce de aynı şekilde değişti. Urquhart ve Ponsonby Çarın Türkiye üzerindeki planlarına dikkat çekerken, Durham Rusya'nın İstanbul'u ele geçirmek gibi bir niyeti ya da gücü olmadığını St. Pettersburgh'tan belirtti.⁹⁹ Nicholas, Silistre'yi boşaltmaya ve Türk borcunun yarısını Rusya'ya ödemeye söz verdiğinde, Palmerston Büyük Britanya'nın kredi isteyenlere kredi vermesi gerektiğini açıkça bildirdi.¹⁰⁰ Urquhart ve Ponsonby doğal olarak çarın bu hareketini yanlış yorumladılar. Durham ve Palmerston kandırıldıklarını düşündüler ve Büyük Britanya ve Rusya'nın arasını bozmak için çabalarını ikiye katladılar. 3 Mart 1836'da Urquhart Paris'teki Türk büyükelçisine Padişahın İngiltere'nin Karadeniz'de donanma bulundurmasına izin verip vermeyeceğini bile sordular.¹⁰¹ Onun bu aceleci hareketleri Palmerston'dan "Diplomatik yetkisi olan kişinin otoritesi olmayan bir müzakereden kaçınması onun en temel görevlerindendir." şeklinde uyarı nitelikli sert bir cevap almasına bile yol açtı.¹⁰²

⁹⁵ Anglo-Türk ticari antlaşması 10 Ağustos'ta imzalandı ve Kazım'da onaylandı. Ponsonby'den Palmerston'a, 19 Ağustos, 1838, No. 190, F.O., Türkiye, 332; bire bir aynısı, 28 Kasım, 1838, No. 245, *ibid.*, 333.

⁹⁶ Taylor'dan Urquhart'a, 6 Ocak, 1836; Hudson'dan Urquhart'a, 26 Haziran, 1836, Urquhart MSS.

⁹⁷ *Russia*. Manchester'lı bir üretici tarafından (Edinburgh, 1836).

⁹⁸ *Tait's Edinburgh magazine*, III (1836), 240-20, 534-42; *Chambers' Edinburgh journal*, V (1836), 279 ff. The *Edinburgh review* tonunu değiştirmeye başladı ve Türkiye'de ulusların yeniden doğuşunu izledi, LXIV (1836), 125-55.

⁹⁹ Ponsonby'den Palmerston'a, 28 Ocak; 5, 7 Şubat 1836, No. 17, 20, 25, gizli, F.O., Türkiye, 273; Durham'dan Palmerston'a, 3 Mart, 1836, No. 30, güvenilir, F.O., Rusya, 223.

¹⁰⁰ *British and foreign state papers*, XXIV, 1078; Ponsonby'den Palmerston'a, 23 Mart, 18 Nisan, 1836, No. 35, 49, F.O., Türkiye, 273, 4; Durham'dan Palmerston'a, 17 Nisan, 1836, No. 51, *ibid.*, 224; Palmerston'dan Ponsonby'e, 7 Mayıs, 1836, No. 23, *ibid.*, 271.

¹⁰¹ Urquhart'tan Backhouse'a, 3 Mart, 1836, F.O., Türkiye, 279.

¹⁰² Palmerston'dan Urquhart'a, 23 Mart, 1836, *ibid.*, 279.

Ponsonby'nin İngiltere'de kalıp "Dava" uğruna savaşması isteğine rağmen, bu haklı uyarıdan hemen sonra Urquhart İstanbul'a doğru yola çıktı.¹⁰³ Palmerston onu ticari anlaşmalarda söz sahibi olmaktan men ettiği halde, Çerkezlerin bağımsızlığı uğruna gayret etmesiyle bu hayal kırıklığını atlattı. Çerkezler için bir bayrak bile hazırlayıp bir arkadaşını direnişi desteklemesi için onların yanına gönderdi.¹⁰⁴ Ponsonby ile beraber Doğu'da bir kriz çıkarabilme ihtimali yüksek olan bir plan hazırladı. Ekim ayının sonlarına doğru Urquhart ve Ponsonby, George Bell ve Company'i, "Vixen" yelkenlisini Çerkezlerle ticaret yapması için Selçuk Kale'sine göndermesi için desteklediler. Rus hükümeti Çerkezlerle ticaret yapılmasını kısıtladığından, Urquhart, Rus hükümetinin "Vixen'i" ele geçirip Büyük Britanya ile aralarının bozulmasını ümit ediyordu. Eğer gemiyi görmezden gelirlerse, Rusya'nın fiilen Çerkesya üzerindeki iddialarından vazgeçeceklerini ve Britanya hükümetinin orda yaşayanları yasal bir şekilde destekleyebileceğini umuyordu.¹⁰⁵ Birinci plan işe yaradı. Rus hükümeti "Vixen'i" ele geçirdi ve el koydu. Ardından Ponsonby, Palmerston'u Karadeniz'e donanma göndermesi için kışkırttı. Urquhart, eğer Büyük Britanya çarın öfkesinden onu korursa II. Mahmut'un boğazlardan geçişe izin vereceğini düşünüyordu.¹⁰⁶ Londra'daki kamuoyu oldukça heyecanlandı ve avam kamerasında sorular sorulmaya başladı.¹⁰⁷ Palmerston ve çarın sağduyusu sayesinde büyük bir kriz önlendi. 19 Nisan'da Palmerston gerçekte ve yasal olarak Rusya'ya ait olan Selçuk Kalesini yönetmesine izin verirken Karadeniz'in bütün doğu yakasındaki ticareti Rusya'nın yönetme girişimine karşı Büyük Britanya'nın kuvvetlice karşı çıkması gerektiğini beyan etti.¹⁰⁸ Rus hükümeti Palmerston'un kur-

¹⁰³ Ponsonby'den Urquhart'a, 15 Mart, 1836, Urquhart MSS. "İstesen de istemesen de çıkıyorsun. İngiltere'de senin temin edebildiğin yerde olacağını sanmıyorum. Ve nasıl herkes için yirminci parçasını yaparken sen iyisini yapıyorsun?"

¹⁰⁴ Stürmer'den Metternich'e, 18 Ocak, 1837, *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*, Vienna Lit. A, Türkei, No. 213. Çar Çerkeslerin arasındaki belli başlı İngilizlerin faaliyetlerinden Durham'a şikayette bulundu. Durham'dan Palmerston'a, 14 Ağustos, 1836, No. 131, güvenilir, F.O., Rusya, 225. Önde gelenlerden biri *Morning Post*'un dış haberler muhabiri olan Longworth'tü. Bkz. William M. Bruce (ed.), *Sir Austin Henry Layard, autobiography and letters* (2 vols.; Londra, 1903), I, 154.

¹⁰⁵ Bell'den Urquhart'a, 2 Kasım, 1836 (Lord Ponsonby'le kapalı memorandum konuşması), Urquhart MSS (sonraki kopya); Palmerston'dan Urquhart'a, 20 Haziran, 1838, *ibid.*; Ponsonby'den Palmerston'a, 28 Ekim, 1836, No. 206, F.O., Türkiye, 277; Nesselrode'den Bouteniev'e, 7/19 Temmuz, 1836, *Portfolio*, V, 313-15. Urquhart daha sonra Bell'in William IV'ten Çerkeslerle ticaret girişiminde bulunan kişilerin ülkesine hizmet etmiş olacağını söyleyen bir mektup aldığını ilan etti. Urquhart'tan to Flyer'e, Şubat 1842, *Reminiscences of William IV*, s. 27.

¹⁰⁶ Durham'dan Palmerston'a, 12 Ocak, 1837, No. 10, F.O., Rusya, 233; Ponsonby'den Palmerston'a, 18 Şubat, 1837, No. 28, F.O., Türkiye, 301.

¹⁰⁷ *Times*, 27 Ocak, 1837; *Standard*, 27, 28 Ocak 1837; Grey'den Lieven'e, 24 Mart, 1837, Guy Le Strange (ed.), *Correspondence of Princess Lieven and Earl Grey* (3 cilt; Londra, 1890), III, 232; Hansard, *Parl. debs.*, üçüncü basım, XXXVI, 133-34; XXXVII, 621-56

¹⁰⁸ Palmerston'dan Durham'a, 19 Nisan, 1837, No. 81, F.O., Rusya, 231.

duğu bu köprüden hızlıca geri çekildi. Çar, Rusya'nın Çerkesya üzerindeki haklarını soruşturacak herhangi bir sorudan çekindiği için, "Vixen"e el konulmasının Selçuk Kalesi'yle ilgili düzenlemenin bir ihmalden kaynaklandığını söyledi.¹⁰⁹ Bu cevap Palmerston'u tatmin etti ve karşılığında tazminat talep etmedi.

"Vixen" bölümü kısa süre sonra, birkaç ay içinde git gide uzaklaşmış yazarlarının başkanlarınca geri tepildi. Ponsonby'nin Urquhart'ın dönüşüne yönelik duyduğu rahatsızlık, İngiliz elçiliğinin hiçbirinin, yeni sekreterin Yunan Paskalya'sı öncesi geri çağırılacağına bahis koymayan rehberleri tarafından akıllıca kullanılmış gibi görünüyordu.¹¹⁰ Urquhart'ın rehberlerin Rus ajanları olarak görevden alınmasını tavsiye etmesinden bu yana, Pisani ailesi büyükelçi ve sekreter arasındaki hastalığı körükleyerek misillemede bulundu. Ponsonby'nin memnuniyetsizliği büyük oranda Urquhart ve *Times*'ın İstanbul'daki muhabiri Dr. Millingen arasındaki ilişkiler yüzünden arttı. *Times* bir dizi düşmanca makale yayınladığı zaman, Ponsonby onları sekreterinin etkilediğine inandı.¹¹¹ İkisi arasındaki güvensizlik giderek büyüyordu. Urquhart Türklerin arasında Türk gibi yaşamak için elçilikten ayrıldı ve 1837 Ocak'ında, dışişleri bakanı Ponsonby'e sekreterin dolandırıcı mı yoksa basit bir aptal olup olmadığını sordu.¹¹² Bu resmi protestolar Ponsonby'i Urquhart'ın elçilik arşivine erişimini engelledi ve büyükelçinin konumunu zayıflatma çabası ile onu suçlayan şikayet listesini göndermek için olanak tanıdı.¹¹³ Maalesef, Palmerston, Urquhart için onun çok itici ve diplomatik hizmette gerçekten yararlı olmak için tahammülsün olduğuna kanaat getirdi ve 20 Mart'ta onu "Vixen" meselesiyle olan bağlantısı nedeniyle İstanbul'dan geri çağırdı.¹¹⁴ Bu fiilen Urquhart'ın diplomatik kariyerini bitirdi. William IV öldüğünde en güçlü arkadaşını kaybetmesinden bu yana, 20 Haziran'da, Palmerston

¹⁰⁹ Durham'dan Palmerston'a, 10 Mayıs, 1837, No. 80, *ibid.*, 234.

¹¹⁰ Millingen'den Urquhart'a, tarihsiz, 1837, Urquhart MSS.

¹¹¹ *Times*, 14 Ocak, 27; 16 Temmuz, 1837. Doktor olan Millingen, Urquhart'ın medikal danışmanı görevi görmektedir. Ponsonby'nin talebi üzerine, Urquhart onunla olan bağlantısını Ponsonby Milligen'i akşam yemeğine çağırana kadar kesmiştir.

¹¹² Ponsonby'den Palmerston'a, 24 Ocak, 1837, No. 14, F.O., Türkiye, 301.

¹¹³ Ponsonby to Palmerston, 31 Ocak, 1837, No. 18, *ibid.*, 301; Ponsonby'den Backhouse'a, 13 Şubat, 1837 (özel), *ibid.*; Ponsonby'den Palmerston'a, 5 Nisan, 1837, No. 66, *ibid.* 302. Urquhart'a yöneltilen suçlamalar: (1) büyükelçinin evinde kendi odasında nadiren büyükelçinin masasında yemek yemek; (2) basında büyükelçiye yapılan saldırılara arka çıkmak; (3) Reis Efendi'ye büyükelçinin artık İngiliz hükümetinin güveninden hoşlanmadığını söylemek. Urquhart bütün bu suçlamaları reddetmiştir. Urquhart'tan Palmerston'a, 20 Eylül, 1837, Urquhart MSS.

¹¹⁴ Palmerston'dan Urquhart'a, 10 Mart, 1837, Urquhart MSS. To avoid unpleasantness Urquhart was officially given leave of absence. Palmerston to Ponsonby, Mar. 9, 21, 1837, Nos. 25, 26, F.O., Turkey, 300. Palmerston said three was not a givver in Europe high enough to hang the man who had striven to embroil the British and Russian governments (memorandum of an interview with Palmerson, July 18, 1837, Urquhart MSS). It was unjust to punish Urquhart alone for the "Vixen" affair. Ponsonby was equally culpable.

onu hizmet görevinden alma fırsatını ele geçirdi.¹¹⁵ Taylor'ın açıkça öngördüğü üzere, Urquhart'ın gayretkeşliği mahvolma sebebini kanıtladı.

¹¹⁵ Palmerston charged Urquhart with a breach of secrecy. A phrase which had been used in an official letter to Urquhart, later appeared in the press. Urquhart to Palmerston, Sept. 20, 1837, Urquhart MSS.

Kısıtlama olmaması şüphesiz bir diplomat olarak Urquhart'ın kariyerini mahvetti. Asla sorumlu bir devletin sorumsuz bir birey gibi aynı türden bir politikayı sürdürmeyi göze alamayacağını anlamadı. Taylor'ın onu İngiliz hükümetinin Rusya'ya paldır küldür savaş açmasının imkânsız olacağı konusunda sık sık uyarmasına rağmen, Urquhart tepkisinin St. Petersburg'daki rüşvet nedeniyle olduğuna onu sıkı sıkıya ikna etti. 1848'te Palmerston'u çarın bir ödeme aracı olarak yüce divanda suçlamaya bile kalkıştı. Taylor'ın aksine, Urquhart Doğu sorununu genel diplomatik ortamda değil, esas olarak Türklerin dostu olan bir İngiliz olarak inceledi. Bu bakış açısı açıkça onu Palmerston'dan hatta Ponsonby'den ayırdı. Urquhart Türk yanlısı olduğu için Rus karşıtı olurken, Palmerston ve Ponsonby yalnızca Rus karşıtı oldukları için Türk yanlısı oldular. Öncelikli olarak üçünün Yakın Doğu'da İngiliz siyasi ve ticari çıkarlarını desteklemesinin söz konusu olması doğru. Aynı zamanda Urquhart'ın hem Ponsonby hem Palmerston'dan daha şiddetle Rus karşıtı olduğu da doğru. Fakat Urquhart'ın Rusya korkusu, Lord Palmerston'u sınırlandıran diğer gerçekleri gizleyen böylesine bir saplantı haline geldi. Bir nebze de olsa bir diplomatın bu bu eksiklikleri Urquhart'ın yayıncı olmasına direncin kaynağıydı. Kimse Doğu sorununa bir siyasi ya da ekonomik açıdan yaklaşp büyük sağduyuyla yaklaşmamıştır. Yazmaya ilk başladığında, Osmanlı İmparatorluğu can çekişen ve ölüme mahkûm edilmiş addediliyordu ve Türkiye'nin güçlü ve sağlıklı bir reform yapılabileceğine İngiliz kamuoyuna öğreten rakiplerinden çok, Urquhart oldu. Urquhart'ın ilk basın kampanyasının kesin nüfuzu saptamak zordur. Ama 1850'lerin böyle belirgin bir özelliği olan gazetecilik faaliyetlerinin daha sonraki patlama eğiliminin saptandığına çok az şüphe var gibi görünüyor. Maalesef, Urquhart diplomatik durumu doğru biçimde değerlendirmek için Rusya'dan çok şüphe ediyordu. Muhtemelen, İstanbul'un dünya güç dengesindeki önemini abarttı ve diğer İngiliz gazetecileri etkileyerek hata yaptı ve Kırım Savaşı'na acıklı bir şekilde sürüklenmelerine önemli ölçüde katkıda bulundu. Esas olarak, Urquhart diplomat olmak için çok fazla hayalperestti. Türkiye'nin büyüğü onu güçlü şekilde elinde tuttu. Onu "delirtti" ve "aklını başından aldı", ve sıklıkla arkadaşlarını allak bullak eden ve düşmanlarının onun doğruluğuna meydan okumaları ve aklından şüphe etmelerini sağlayan hatalara sebep oldu. Fakat Urquhart'ın bu gafları yalnızca onun adaletinin sebebine tutkulu bir inanç ortaya çıkaran gaflardı. Sanki Don Kişot'un ruhuymuş gibi Cervantes'in sayfalarında gezindi yaptı ve enerjik bir İskoçyalı'nın fiziksel çerçevesinde yeni bir dinlenme yeri buldu: BOLTON, İNGİLTERE.